

**A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ SZEMÉLYEK
JOGVÉDELME
A FOGYATÉKOSJOGI ENSZ-EGYEZMÉNYBEN**

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

A FOGYATÉKOSSÁG ÉS AZ ÉSZSZERŰ ALKALMAZKODÁS FOGALMÁRA

VALAMINT

**AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK, AZ EURÓPA TANÁCS ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ
KAPCSOLÓDÓ ESETJOGÁRA**

Doktori értekezés tézisei

dr. Mikola Orsolya Irén

Témavezetők:

Dr. Kovács Péter, D.Sc

Könczei György, D.Sc.

kutatóprofesszor
PPKE JÁK, Nemzetközi Közjogi
Tanszék

intézetigazgató egyetemi tanár
ELTE BGGYK, Fogyatékoság és
Társadalmi Részvétel Intézet

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi
Doktori Iskola

Budapest, 2017

„Mert nem úgy, hogy másoknak könnyebbségük, néktek pedig nyomorúságtok legyen, hanem egyenlőség szerint; e mostani időben a ti bőségtek pótolja amazoknak fogyatkozását;

Hogy amazoknak bősége is pótolhassa a ti fogyatkozásokat, hogy így egyenlőség legyen”

*/Korintusiaknak írt II. levél
8,13-14/*

A kutatás célja és aktualitása

A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény) a XXI. század első, átfogó emberi jogi dokumentuma, amely mind a polgári és politikai, mind a gazdasági, szociális és kulturális jogokat védi, közvetlenül a fogyatékossgal élő emberekre vonatkozólag.

Míg korábban egyes emberi jogi dokumentumokból, nemzetközi egyezményekből volt csak levezethető a jogvédelem, a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény közvetlen védelmet jelent a fogyatékossgal élő emberek számára, Fakultatív Jegyzőkönyve révén pedig egyéni panasztételre is lehetőséget biztosít.

Mostanáig százhetvennégy állam ratifikálta, tizenkilenc pedig már aláírta, s mindössze tizenegy állam nem tett még semmilyen lépést e nemzetközi egyezmény elfogadása céljából. A világ össznépességének közel tíz százaléka, 650 millió ember él valamilyen fogyatékossgal, ebből az Európai Unióban 37 millióan, a világ legnagyobb kisebbségét alkotva, mely az (el)öregedő társadalom miatt egyre csak növekedni fog.

Gazdasági szempontból a fogyatékossgal élők „eltartása” többletkiadást jelent, a *medikális modellt* tükrözve a „betegeket” el kell tartani, miközben megfelelő módosítások, változtatások, hozzáállás révén lehetőség lenne mindenki számára biztosítani a teljes társadalmi részvételt, az oktatástól kezdve a munkavállaláson át, felülírva azt a koncepciót, miszerint a fogyatékossgal élő személyek szükségszerűen a családjuktól, barátaiktól, a jóléti államtól függnnek, s az ő „személyes tragédiájuk” az egész társadalom terhe.

Kutatásom célja, hogy a fogyatékossgal és az észszerű alkalmazkodás fogalmát kontextusba helyezzem és változtatások szükségességére hívjam fel a figyelmet ezekkel kapcsolatban. Kiindulva a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény elemzéséből, holisztikus szemléletének érzékeltetéséből, nemzetközi jogi és nemzetközi helyzetének bemutatásából, középpontba helyezve a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága, az Emberi Jogok Európai Bírósága, az Európai Unió Bírósága és az Amerikai Egyesült Államok Legfelső Bírósága releváns esetjogának kritikai elemzését, az alábbi vezérszálak mentén haladva, mintegy a „bírói párbeszédet”, „normatív ozmóvizist” megjelenítve:

- a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez vezető út feltérképezése, annak megvizsgálása céljából, hogy miért bír különös jelentőséggel az, hogy a XXI. század elejére egy jogi kötőerővel bíró nemzetközi jogi szerződés keletkezett, mi hiányzott az akkor már meglévő jogvédelmi eszközökből;
- az egyenlőségi elméletek milyen módon alkalmazhatók és az észszerű alkalmazkodás számára milyen megalapozást jelenthetnek;
- az egyes fórumok milyen módon és mivel kapcsolatban, milyen területen értelmezték a fogyatékoság, illetve az észszerű alkalmazkodás fogalmát;
- az egyes fórumok és nemzetközi dokumentumok milyen korrelációban, „normatív ozmózisban” élnek, milyen módon hatnak egymásra;
- az egyes bírói fórumok milyen módon élnek az észszerű alkalmazkodás eszközével a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény tükrében;
- a fogyatékoság és észszerű alkalmazkodás viszonyrendszerének vizsgálata;
- az észszerű alkalmazkodás problematikus voltának feltárása;
- az észszerű alkalmazkodás alkalmazásának kiterjesztési lehetősége.

Problémafelvetésem az, hogy az észszerű alkalmazkodás tökéletes eszköz arra, hogy lehetőség szerint mindenki számára biztosítva legyen a társadalomban történő minél teljesebb részvétel. Ez az az eszköz, mely megfelelő módosításokat, változtatásokat jelent, észszerű keretek között. Ugyanakkor három fő problémát különböztetnék meg ezzel kapcsolatban. Egyrészt, bár példaértékű, hogy legalább a fogyatékosággal élő személyek kapcsán van lehetőség az észszerű alkalmazkodásra. Ezt ki kellene terjeszteni minél több, jelenleg „védett tulajdonság” vonatkozásában, úgy mint a faj, nem, melyekhez kapcsolódik a vallás, anyaság, gyereknevelés, kor kérdése. Másrészt az észszerű alkalmazkodás csak a foglalkoztatás és munkavégzés kapcsán értelmezett regionális szinten, míg a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény az élet minden területére vonatkozik. Harmadrészt az észszerű alkalmazkodás meg nem valósítása nem egyértelműen tartozik a hátrányos megkülönböztetési formák közé, tehát, bár a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény értelmében diszkriminatív, ezt egyértelműsíteni lenne szükséges.

Kifejezetten a fogyatékoság és az észszerű alkalmazkodás vonatkozásában problematikus, hogy a fogyatékoság az észszerű alkalmazkodás igényléséhez elvárt. Így, miközben a fogyatékosággal élő személyek számára az egyenlő esélyek megteremtéséért küzdünk a hátrányos megkülönböztetés ellen, ahhoz, hogy jogosultak legyenek az észszerű alkalmazkodásra, fogyatékosággal élőknek kell lenniük.

Az esetjogok alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy ez alapvetően szükséges, elvárt és előfeltétel, jóllehet, mára elsősorban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szociális modelljének és emberi jogi szemléletének a megközelítése az irányadó, mely szerint a középpontban a társadalmi korlátok állnak, s a társadalom tesz fogyatékosá, mégis a

bíróság vagy kötelezett szemében azzá kell válni. Ezen felül a fogyatékoság fogalma kapcsán az észszerű alkalmazkodás igénylése esetén hangsúlyeltolódás látszik: az észszerű alkalmazkodás munkavállalással kapcsolatosan sok esetben minimális anyagi ráfordítást, annál nagyobb szemléletbeli változást igényelne, melyhez azonban fogyatékosággal élőknek kell lenni. Az észszerű alkalmazkodás fogalmi problémája ebből következőleg a fogyatékosághoz, mint előfeltételhez való kapcsolata, illetve az észszerűségi kritériuma, mely nem tisztázott és tág mentesülési lehetőséget biztosít a kötelezett számára.

A kutatás módszertana és forrásai

Kutatási módszeremre, anyaggyűjtésemre elsődlegesen a klasszikus, jogi kutatómunka jellemző, ugyanakkor a témaválasztás lehetővé teszi és megköveteli a személyes, jogtudományra nem jellemző interjúk során nyert információk beépítését is. Az interjúalanyok esetében a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény holisztikus szemléletét tükrözve a szakértőket, civil szervezeteket és érintetteket jelentik.

Kiemelendőnek vélem a munka jogösszehasonlító jellegét. Ezt maga a téma és témaválasztás is indokolja: egyrészt a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény merít az amerikai fogyatékosjogi szabályozásból, elsősorban az *Americans with Disabilities Act*-ből, másrészt az Európai Unió mint regionális szervezet maga is ratifikálta a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményt, harmadrészt pedig jellemző az egyes fórumok „normatív ozmóisa”.

Az összehasonlítás során elsősorban a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának, a strasbourgi és luxemburgi bíróságnak fogyatékosággal és észszerű alkalmazkodással kapcsolatos esetjogát vizsgáltam és elemeztem, kitekintve az amerikai egyesült államok eseteire is, a fogyatékoság és az észszerű alkalmazkodás szűrőjén keresztül.

A fogyatékoság szempontjából kiemeltem azokat az eseteket, melyben egyrészt valamilyen formában megjelenik a fogyatékoság, másrészt pedig azokat, amelyek bemutatják a fogyatékosággal élő emberek kiszolgáltatottságát, problémáit az élet minden területén, kapcsolatban állva a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény cikkeivel.

A *Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága* Fakultatív Jegyzőkönyvi felhatalmazottságán keresztül viszonylagosan kevés számú esetben értelmezte a fogyatékoság és az észszerű alkalmazkodás fogalmát, melyek közül az első eset, a *H.M. v. Sweden* ügy volt az egyik legprogresszívabb, biztosítva az észszerű alkalmazkodást.

Miközben a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottságának elsődleges szerepe a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény implementálásának ellenőrzése, illetve a részes államok számára ajánlások megfogalmazása, emellett objektív vizsgálója az egyenlőség megvalósításának a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény céljai követésének.

Az idő előrehaladásával azonban mindenképpen szükséges a részes államok irányába kellő szigorral fellépni és a jogok minél *szigorúbb megvalósítását* követelni, hiszen már el lehet kerülni azt a gyakori problémát, hogy az állított jogsértéskor maga a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény vagy a Fakultatív Jegyzőkönyv még nem volt

hatályos. Ezen felül a kérelmezők irányába szükséges egy *jogtudatosság és jogismeret-növelés*, hogy eljárásjogi hibák miatt ne kerüljön elutasításra a kérelmük.

A *strasbourgi bíróság* elég széles spektrumban, a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményhez hasonlóan kiterjedten foglalkozik a sterilizáció, abortusz kérdéssel, mely a fogytékoszággal élő személyek esetén központi kérdés, illetve a halálhoz, s sok esetben a politikai részvételhez való joggal. Különös jelentőséggel a *Glor v. Switzerland* ügy bír, mellyel kapcsolatban először állapították meg a fogytékoszá sérelmét az EJEE 14. cikk „egyéb helyzetének” keretében, s itt hivatkoztak először a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményre, illetve itt használták először az észszerű alkalmazkodás koncepcióját.

A fogytékoszá fogalmának értelmezése regionális szinten az *Európai Unió* keretein belül a luxemburgi bíróság által valósult meg. Kezdetben még a medikális modellt követve, a *Chacón Navas* ügyben, majd az Európai Unió Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény ratifikációja után a bíróság által is paradigmaváltás valósult meg, s a *HK Danmark* ügyben a fogytékoszá kérdésének megítélése már a szociális modellt, emberi jogi szemléletet követte. Ezekben az esetekben alapvetően a fogytékoszá megléte volt szükséges a Foglalkoztatási Keretirányelv védelméhez, mely a foglalkoztatás és munkavégzés kapcsán nyújt védelmet, a *Coleman* ügyben pedig a bíróság vertikálisan is kitágította a fogytékoszá fogalmát, hiszen a fogytékoszággal rendelkező gyermek édesanyját is védték a kapcsolat alapján.

Az észszerű alkalmazkodás alapvetően az Amerikai Egyesült Államok vallásszabadságának biztosításával kapcsolatosan alakult ki, majd került átvételre az 1990-as *Americans with Disabilities Act* által. Az amerikai Legfelső Bíróság a fogytékoszá kapcsán az észszerű alkalmazkodás kérdését először az *U.S. Airways, Inc. v. Barnett* ügyben vizsgálta, melyben gerincprobléma miatti más munkakörben való munkavégzés, mint észszerű alkalmazkodás volt kérdéses. Az amerikai Legfelső Bíróság úgy ítélte, hogy habár valóban teher lehet a munkáltató számára, nem minősül jelentősnek az észszerű alkalmazkodás. Az észszerű alkalmazkodás értelmezése az *Abercrombie* ügyben példaértékűen túllép az alkalmazkodás előfeltételén, hiszen nem kívánja meg az igénylést.

Az *észszerű alkalmazkodás* a Fogytékosjogi ENSZ-egyezményben meghatározott, s a foglalkoztatás, oktatás, igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, a személy szabadsága és biztonsága kapcsán kimondott, egészében áthatva az Egyezményt. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága számos esetben vizsgálja az észszerű alkalmazkodás fogalmát, akár a *Nyusti és Takács v. Hungary* bankautomatákhoz, akár *Mr. F. v. Austria* tömegközlekedési információkhoz való hozzáférhetősége kérdése kapcsán, vagy a munkavállalás vonatkozásában a *Ms. Jungelin* ügyben, s strasbourgi bírósághoz hasonló fogvatartás kérdése merült fel a *Ms. X. v. Argentina* ügyben is. A Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága által vizsgált első eset azonban még most is kiemelendő: a *H.M. v. Sweden* ügyben egy hidroterápiás medence iránti igény jogosságát ismerte el a Fogytékosjogi ENSZ-egyezmény Bizottsága, irányt mutatva a társadalom által teremtett, fogytékoszágot eredményező korlátok lebontására.

A *strasbourgi bíróság* az észszerű alkalmazkodás kapcsán elsősorban a fogvatartás, az oktatás és a fizikai környezethez való hozzáférés vonatkozásában rendelkezik, melyből a legutóbbi *Guberina* ügy kiemelendő, hiszen a strasbourgi bíróság is

kimondta az észszerű alkalmazkodás kötelezettségét, összekötve az akadálymentesítéssel, biztosítva a megfelelő életminőséget. Ezen felül a strasbourgi bíróság az amerikai Legfelső Bírósághoz hasonlóan rendelkezik vallásszabadsággal kapcsolatos kérdésekről az észszerű alkalmazkodás tárgyában, mely felvillantásával kitekintést kívánok nyújtani arra, hogy az Európai Unióban is fontos kérdés a vallás és az észszerű alkalmazkodás kapcsolatának a vizsgálata, melyet már nem lehet tovább odázni.

Az Európai Unió az észszerű alkalmazkodás kérdését a *Foglalkoztatási Keretirányelv* révén határozza meg, csak a foglalkoztatás és munkavégzés vonatkozásában, csak a fogyatékoság alapján. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezményhez képest *nem mondja ki, hogy az észszerű alkalmazkodás követelményének nem teljesítése diszkrimináció*. Esetjoga alapján egyrészt szembesülünk a fogyatékoság fogalmába való tartozás, mint *előfeltétel szükségességével*, másrészt az észszerű alkalmazkodás gyakorlati kérdéseivel, megvalósításával, például az állítható magasságú asztal biztosítása, vagy a munkaidő csökkentése által.

A fogyatékoság globális kérdés, mely mindenkit érint, melyet a szociális modell és a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény egésze tükröz. Maga a fogyatékoság kérdése, annak aktualitása állandó, az élet lüktetése és körforgása újabb és újabb helyzeteket teremt, melyre a jog által teremtett keretek között megoldás keresendő, mely nemcsak a formális, hanem a tényleges egyenlőséget és egyenlő lehetőségeket biztosítja.

A kutatás eredményeinek rövid összefoglalása

Munkám során arra teszek kísérletet, hogy a fogyatékoság és az észszerű alkalmazkodás fogalmát és a felmerülő kérdéseket tisztázzam, s megpróbáljam *feloldani a fogyatékoság fogalmának szükségességét, kitágítani az észszerű alkalmazkodás*, az élet minden területére kiterjedő biztosításának lehetőségét, kiemelve a munkavállalással kapcsolatos jelentőségét. Eliminálva ezáltal a fogyatékoság és a fogyatékosággal élő személyek felé irányuló paternalista felfogást, mely fényében az állam számára megoldandó terhet, „szociálpolitikai feladványt” jelentenek.

Számomra az észszerű alkalmazkodás egyfajta utópikus értelmezésén keresztül kiüresedik a jelenlegi értelemben vett, s elsősorban a munkaviszony vonatkozásában értelmezett fogyatékosággal élő ember fogalma, hiszen egyrészt az alkalmazkodás révén eltűnik a fogyatékoság, másrészt pedig a képesség kerül előtérbe. Ahogy a Korintusiaknak írt II. levélben is szerepel: a „fogyatkozás” pótlása által elérhető az egyenlőség.

*Munkám során célo*m a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény nemzetközi közjogi elhelyezésével nemzetközi szerepének és hatásának kihangsúlyozása, felvázolva azt, hogy az észszerű alkalmazkodás, mint általa az európai jogrendbe is bevezetett egyenlőséget megvalósító „eszköz” milyen lehetőségeket tartalmaz.

Bár közvetlen vagy közvetett módon már a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény előtt a legtöbb nemzetközi dokumentum védte a fogyatékosággal élő embereket, a gyakorlatban ez a védelem nehezen volt megvalósítható, s nem reflektált a fogyatékosággal élő emberek élethelyzeteire, hiszen azok vagy nem kifejezett

rendelkezést tartalmaztak, vagy jogi kötőerővel nem bírtak. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény azonban megteremtette a jogi kereteket, jogi kötőerővel bíró szabályozása a részes államok számára kötelezettséget teremt annak követésére. Ezen felül a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szemléletmódjában meghaladta a korábbi, medikális modellt, s a szociális modellt követve emberi jogi szemléletet teremtett.

Az észszerű alkalmazkodás jelenlegi fogyatékossgal kapcsolatos alkalmazása során fel kívántam hívni a figyelmet arra, hogy az *élet számos területén alkalmazható megoldásról* van szó, mely a jelenlegi keretek között problematikus, hiszen, bár a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem során *használatos eszköz, az arra jogosultság megítélése szabályozatlan*. Az észszerű alkalmazkodás, *kiterjesztve az élet számos területére, emberi jogként alkalmazva, paradigmaváltással* azonban egy jelentős lépést jelentene a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelemben.

Az észszerű alkalmazkodás eszközének ismerete és nemzetközi jogi szintű bemutatása a *megtett első lépést* jelenti a tényleges egyenlőség megteremtéséért, melynek eléréséhez az észszerű alkalmazkodás minél *szélesebb körű alkalmazása* szükséges. A *bíróságok elindultak már az értelmezés útján*, felszínre hozva annak általános alkalmazását és azt, hogy egy hozzáférhető világban ezek az esetek fel sem merültek volna. Ezen felül a fogyatékossg fogalmi meghatározását se venné alapnak.

Szükséges egyrészt az észszerű alkalmazkodás emberi jogi modell fényében való értelmezése, az észszerű alkalmazkodás használatának kiterjesztése és a paradigmaváltás a diszkriminációs alapok kapcsán, az egyenlőség felé törekedve.

Összességében munkám során az *alábbi következtetésekre* jutottam:

A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény megalapozza az észszerű alkalmazkodás helyét és irányát. Egyrészt a fogyatékossgal élő személyekre vonatkozólag, másrészt nemzetközi szintre emelve ezt az esélyegyenlőséget teremtő eszközt. Az egyezményt ratifikáló államok számára még *konkrétabb iránymutatás kidolgozás lenne szükség*, melyet maga a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény is előír, hiszen a részes államoknak a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény fényében minden megfelelő és szükséges lépést meg kell tenniük az egyenlőség biztosítása céljából az észszerű alkalmazkodás biztosításáért, s ennek fényében megfelelő politikát is ki kell dolgozniuk.

Az Európai Unió ratifikáló szervezetként szintúgy a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény szellemiségét követve kell, hogy eljárjon, ezért szükséges lenne az észszerű alkalmazkodás *kiterjesztése* az élet más területére is. Ennek egy jó iránya lehet a 2008-as irányelv-tervezet, azonban még az sem érné el a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény széles spektrumú értelmezését.

Az Európai Uniónak és a luxemburgi bíróságnak a *Fogyatékosjogi ENSZ-egyezménnyel összhangban kéne értelmezni a fogyatékossg fogalmát*. Ezen felül pontos és szigorú meghatározására lenne szüksége az észszerű alkalmazkodásnak, a tudatosságnövelő tréningek tartása és irányelvek, észszerű alkalmazkodási útmutatók mellett.

Ez előmozdítaná az észszerű alkalmazkodás természetszerű, jelenleg még utópikusnak tűnő megvalósulását, azaz, hogy az emberi méltóság immanens részét

alkossa, a különbségek tiszteletben tartásával. Ahogy a fogyatékoság „változó” fogalom, úgy a jog is egy élő eszköz, melyet az élet kihívásai és a bíróságok értelmezése tart mozgásban. A Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény paradigmaváltásához hasonló lépésekkel jelentős társadalmi változásokat érhetünk el, melyek hosszú távon emberi jogi és gazdasági szempontból is megkérdőjelezhetetlen pozitív hatással bírhatnak.

Publikációk jegyzék

Ésszerű alkalmazkodás – Aktuális kérdések a Fogyatékosjogi ENSZ-egyezmény monitorozásával kapcsolatban. *Jogi Fórum*. 2017. október 10.

Erzsébet Földesi – Orsolya Mikola (ed.): *Joint DPO and CSO Submission to the Committee on the Rights of Persons with Disabilities for consideration when compiling the List of issues Prior to Reporting for the Second Periodic Report of Hungary*. Seventeenth session (20 March – 12 April 2017), 22 February 2017.

Reasonable accommodation as a possible answer to intersectionality. 2016. m.a.

Születés, élet, halál és fogyatékoság – a strasbourgi bíróság esetjogán keresztül. *Szimpóziumkötet*. PPKE JÁK 2016.

Kapcsolat alapú fogyatékoság – A strasbourgi bíróság ítélete a Guberina v. Croatia ügyben. *Jogi Fórum*. 2016. június 20.

Interjú Dan Goodley-val – A kritikai fogyatékoságtudomány nemzetközi szakértőjével. *Jogi Fórum*. 2016. március 3.

'Reasonable accommodation' and 'disability' in comparison with the regulations of the UN Convention on the rights of persons with disabilities, the Americans with Disabilities Act, and the European Union's regulation. Tézis. Budapest, Közép-európai Egyetem, 2015.

Az Európai Bíróság döntése a fogyatékoság fogalmáról – A túlsúly mint fogyatékoság. *Jogesetek Magyarázata*. 2015/2. 73-79.

Interjú Verdes Tamással – A Társaság a Szabadságjogokért fogyatékosügyi programjának koordinátora – Fókuszpontokról és segítő újdonságokról. *Jogi Fórum*. 2015. november 5.

Közvetett diszkrimináció – Az Európai Bíróság kitágította a hátrányos megkülönböztetés fogalmát – A C-83/14. sz. ügy margójára. *Jogi Fórum*. 2015. szeptember 28.

Interjú Borza Beátával – az ABJH Esélyegyenlőségi Főosztályának vezetője - A rászorulóknak méltóságáért - Célokról és megvalósítási lehetőségekről. *Jogi Fórum*. 2015. augusztus 26.

Interjú Lovászy Lászlóval – az ENSZ fogyatékosügyi bizottságának első hallássérült, és egyben a legfiatalabb tagja eredményekről és értékelésükről. *Jogi Fórum*. 2015. március 24.

Interjú Köncei Györggyel – professzor, az ELTE oktatója a fogyatékoság társadalmi elfogadottságáról és jogi szabályozottságról. *Jogi Fórum*. 2015. február 16.

Túlsúly mint fogyatékoság. A Bíróság C-354/13. sz. ügyben hozott ítélete. *MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet*. 2015. január 7.

Az ésszerű alkalmazkodás és a fogyatékoság fogalmának kapcsolata az Európai Bíróság esetjogának tükrében. IN Hernádi Ilona – Könczei György (szerk.) *A felelet kérdései között – Fogyatékoságtudomány Magyarországon*. Budapest, ELTE BGGYK. 2015. 78-87.

Az ésszerű alkalmazkodási kötelezettség fogalma és gazdasági relevanciája. *Külgazdaság*. 2015/1-2. 1-18.

A fogyatékosággal élő személyek munkaerőpiaci kiszolgáltatottságáról és a munkáltatók ésszerű alkalmazkodási kötelezettségének hiányáról – az EuB HK Danmark ügyének ismertetése. *De iurisprudencia et iure publico* 2015/1.

Reasonable Accommodation and Sheltered Workshops for People with Disabilities: Costs and Returns of Investments – European Parliament: *Directorate General for Internal Policy Department A: Economic and Scientific Policy (Study)* IP/A/EMPL/2013-03 PE 536.295 11. 2014.

A fogyatékosággal élő személyek boldogulási lehetőségei a társadalmi integráció megvalósulása a közlekedés vonatkozásában. *Rézler Gyula Alapítvány Kiadványa*. 2013.

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság 2013-as fogyatékosjogi esetjoga. *issuu*. 2013.

Az Európai Bíróság ítélete kartellügyben. A téves jogi tanács és versenyjogi határozat hatásáról. *Jogesetek Magyarázata*. 2012/4.

A hop on hop off jelenség Budapesten. *Versenytükrök*. 2013/2. 54-61.

A fővárosi autóbuzsos személyszállítási közlekedés. *Állami Támogatások Joga*. 2012/2. 59-70.

Európai Bizottság kontra Magyarország – az adatvédelmi biztos megbízatásának megszüntetéséről. *Jogi Fórum*. 2012. július 30.

A Malév és a BKV (tiltott?) állami támogatásának jogi megítélése. *Jogi Fórum*. 2012. április 19.

Beszámoló az Európai jogi kultúra, megújulás és hagyomány a magyar civilisztikában című konferenciáról. *Jogi Fórum*. 2011. október 8.

Az Európai Bíróság ítélete internetes személyiségi jogi jogsértésekről. *Jogesetek Magyarázata. Hallgatói Különszám*. 2011. 14-18.

Személyiségi jogi jogsértések az interneten. Új kihívások előtt a Brüsszel I. rendelet. In: Pogácsás Anett – Szilágyi Pál (szerk.) *Tehetségpont*. Budapest (PPKE JÁK) 2011 155-167.

Mit is tanulhat a magyar közszolgálati média? *Jánossy Ferenc Emlékkonferencia Emlékkötet*. 2011.

